



door:
Arie Tuinman

HOOFDSTUK I

JAN DERKS

Jan Derks is een echte nijdigaard. Hij lacht voor geen kwartje. Ook niet als Rob, zijn vrolijke hond, hem om de benen springt, en de zon schijnt en de vogels fluiten.

Niet, dat Jan Derks geleerd heeft tot het lachen te zeggen: „Gij zijt uitzinnig”. Jan Derks is altijd kwaad. Kwaad op God en kwaad op de mensen, op Rob en ál de dingen om hem heen.

Neen, met Jan Derks is niet te praten. En vanmorgen zéker niet.

„Vôt hond . . . vôt . . . mok oe de bek'ke intrappen?”

Rob kent zijn baas al langer dan deze mooie morgen en blijft hem uit de voeten. Het beekje kabbelt er even rustig om voort. Ginds is het kleine watervalletje en als je dáár kómt is het net of de beek lacht . . . schaterlacht.

Vanmorgen lacht ze om Jan Derks . . . de nijdigaard. Hóór, hoe het klatert en bruist. Jan Derks hoort het niet. Hij is horende doof. Jan Derks kán en wil niet horen.

De heerlijke vroege voorzomerzon bundelt stralen van goud over het land. Het ligt er nu schoner dan ooit. Op de hoge essen golft allereen het graan en tussen de akkers zijn de rode en blauwe banden van klaproos en korenbloem bij duizenden te zien.

„De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloediglijk sprake uit en de nacht aan de nacht toont wetenschap.”

Jan Derks ziet er niets van. Hij is ziende blind. Neen, Jan Derks wil niet zien. Daar is hij te nijdig voor. Jan Derks is nijdig op God.

„Kioe-oe-wiet, kioe-oe-oe-wiet”.

Jan Derks staat even stil en kijkt óp. Een kievit hiér?

Hij kijkt omhoog en . . . opeens loopt hij weer nijdig verder. „Dacht hij 't niet?” Ook al bedrog.

Daar zat in de oude eik, die al eeuwen stond bij „'t Kraaiennest”, de hoeve van boer Horst, zo'n protsenmaker van een spreekw, „de boel

voor de gek te holden". Jan Derks is te veel zoon van het land om dát niet te weten.

Jan Derks begreep het geval best. Die spreeuw heeft een overvloedige maaltijd van engerlingen en vette grasrupsen opgedaan aan de kant van het beekje. Daarom verkeert die spreeuw in een voortreffelijke stemming en dan mag hij toch zo graag een spótvogel zijn.

Dan vermaakt die rakker zich met het nabootsen van andere vogels en dat kán hij uitstekend. Zie, daar zit hij met glanzende borst, slaande vleugels en slaande keel . . . een spreeuw, blij om het leven en blij om de zon.

„Kie-oe-wiet . . . kie-oe-oe-wiet!"

Daar buitelt de kievitsdoffer al om hem heen, zijn vreugd uitschaterend. Zo zat die spotter daar, hoog op een tak van die oude eik, toen Jan Derks er onderdoor ging.

Hóór, Jan Derks, het spreeuwenlied schalt wijd weg over de akkers. Die spreeuw heeft jou heel wat te zeggen, Jan Derks.

Maar Jan Derks hoort aan de verkéérde kant. Hij verstaát die spreeuwentaal niet. En toch, Jan Derks, zegt die spreeuw het in goed Gelders:

„Kie-oe-wiet . . . kie-oe-oe-wiet,
Jan Derks . . . ie bint een prulepiet.
Kie-oe-wiet . . . kie-oe-oe-wiet,
Jan Derks, ik road oew, wès wir bliet".

Maar Jan Derks hoort niet. Hij steekt een strootje tussen de tanden. „Zo'n smerige spreeuw, hie had gedacht mien bèt te nèmen. Dan ma'j vrogger opstaon, kùken."

Hij snapt niets van zo'n vrolijke spreeuw. Hoe zou hij ook?

Ginds tegen het bos geleund staat zijn huisje. Het enige vensterraam, met de kleine ruitjes vól barsten, gluurt als een oog van achter en om de eikenstammen, die vóór het huisje staan. Wil het kiekeboe spelen met de baas, die ginds aankomt?

De scheefgezakte blinden hangen aan één scharnier en aan de tint te zien, zouden ze vroeger groen geweest kunnen zijn. Opzij van het huisje staan de vruchtbomen, heel oude, die de grootvader van Jan Derks nog heeft geplant.

Het heldere wit van de muren is nu gelig-groen geworden en de speelse schaduw, die de takken van de eiken er op werpen, is er minder scherp door te zien.

Een oude poes, zo mager als een lat, ligt te soezen in het bloemrekje, waar vroeger de knalrode geraniums te bloeien stonden. Het is juist een plekje voor haar. Ze loopt Jan Derks niet graag in de weg, want

zijn nijldige benen zijn rap, dat weet ze best. Aan het groene weidje, waar drie schapen en een paar geiten het reeds lang kaal gevreten gras nog eens afzoeken, heeft dit huisje de weidse naam van „t Weidehuis” te danken. Het bloeiende bongertje en het weidje en de altijd groene dennen rondom het huisje, maakt het „veraf” gezien, in al zijn ellende tóch aantrekkelijk, ondanks het verval.

Wie kijken kon, zag een echt Gelderse idylle. Maar Jan Derks kón niet kijken. Hij ziet het leven tégen zich gekeerd en nu keert hij zich tegen het leven.

Van binnen is het huisje er niet beter aan toe. En tussen al die stukken en brokken, van wat vroeger de weelde van huiselijk geluk geweest is, leeft Jan Derks die zijn nek verhardt, omdat zoals hij ’t zegt: „God die brokken heeft gemaakt”.

Zijn moeder, klein, gebogen, maar taai als een wilgenroede, verdiende na vaders dood als het ware lopend haar brood. Zij kon ploegen en melken, naaien voor andere mensen, zij bakerde de jonggeborenen van het dorp en waste de doden af.

Bij de vreze des Heeren, paarde zich haar onversaagde flinkheid en zo bleef de armoede buiten het huisje.

Haar kleine jongen, haar enige, moest al vroeg van alles aanpakken en na de schooltijd bleef er niet veel tijd voor Jan Derks om te spelen over. Moeder zat er flink achterheen dat hij goed leerde.

„De meester,” kon moeder in haar simpele wijsheid tegen Jan Derks zeggen, „de meester, zie je, heeft een vast tractement èn een stok. En de boswachter heeft een vast tractement èn een gewéér. Maar de meester kan geen boswachter zijn, want dan zouden de hazen lachen en de boswachter kan geen meester zijn, anders zouden zelfs de kleinste snotneuzen lachen. Ze zijn allebei te dom om iets anders te zijn. Maar jij moet zoveel leren dat je alles kunt zijn, ook zonder stok en zonder geweer. En dan van binnen moet je nog een nieuw hart hebben.”

Als een zwijgende getuige staat daar in een hoek van de kamer, dicht bij de schouw, de oude lessenaar, waarop de grote Bijbel ligt. Dagelijks las en vertelde zijn moeder hem er uit en ’s morgens en ’s avonds boog ze met haar jongen de knieën. De moeder verstond het wat zij moest zijn voor het kind, dat zijn vader miste. De veel beproefde vrouw doorzag de felle haat, tegen God en Zijn gangen, die in het hartje van haar kind woelde.

Op de dag van de begrafenis is het heel sterk uitgekomen. De oude dominee Versluis, die de begrafenis geleid heeft, sprak over de woorden: „Want zo de boom valt, blijft hij liggen.”

De oude leraar heeft God gelijk gegeven en de grondoorzaak aangetoond. En Moeder had die dag gezegd tegen de kinderen des

Heeren, die in de kamer zaten, dat God goed was, ook als Hij sloeg en zij zweeg stil, wetende dat de Heere het deed.

En toen hebben die mensen met elkaar geknikt en geweend.

Maar de kleine Jan Derks vond het lang niet goed. En zijn opvoeding deed hem wel zoveel begrijpen, dat Moeder en de dominee en al die kinderen des Heeren het met andere woorden dan zij het zeiden, goed vonden om zijn Vader te laten liggen, zo hij lag. En zij bedoelden „in de hel”. Die boom zou wel in de hel liggen. En dat had God gedáán!!!

En zijn Moeder en die dominee en al die vrienden van hen, vonden het goed ook. Toen is de felle haat tegen God en Zijn gangen opgebruist in het hartje van kleine Jan Derks.

En zij loeide als een ontketende storm in het hart van de eenzaam achtergebleven jonge man op de dag, toen de dragers met zijn Moeder tussen de eiken doorgingen en haar achter de kerk hebben gebracht bij zijn vader.

Op dié dag heeft Jan Derks zijn Bijbel dichtgeslagen met een vreselijke slag, zodat de lessenaar er van kraakte. Jan Derks heeft toen zijn vuist gebald en de arm omhoog geheven en naar boven gezien... een blik vol dodelijke haat heeft in die ogen geflikkerd... en met nóg een dreunende slag op de Bijbel gezworen, dat hij er geen letter meer uit lezen zou. En zo is 't gebleven tot nu toe.

De oude lessenaar en die Bijbel staan nog op hun oude plaats... Zij hebben geduld... lang en taai... ze staan er... als bleven ze op hun post. Als symbolen van Gods trouw en taai geduld.

Alsof God door hen wilde zeggen: Jan Derks... Ik zal nog wachten om genadig te zijn. Maar Jan Derks hoort niet, zo nijdig is hij op God, Die goed is voor hem.

Vandaag is Jan Derks niet gaan werken. Hij heeft vrij genomen. Dat heeft hij niet gevraagd, dat heeft hij genomen. En nooit in die jaren heeft nog één boer het gewaagd op deze datum „neen” tegen Jan Derks te zeggen. In wijde omtrek weten het de mensen waarom Jan Derks vandaag naar de bossen gaat en langs de akkers dwaalt. Elk jaar op deze dag gaat Jan Derks naar de plek, waarvan de historie, die er in zijn jonge leven plaats had, hem nimmermeer heeft los gelaten. Die gebeurtenis heeft een stempel op zijn leven gedrukt.

Het heeft hem van God en Zijn Woord doen afkeren.

Dat toont hij elk jaar in zijn gang naar die vaste plek in het bos. Hier heeft God hem geslagen. Hier wil hij in brute overmoed de Heilige God rekenschap vragen. Hij, de nietige Jan Derks, zal hier staan als rechter van de God, Die hem zijn vader ontnam.

Hij praat niet goed, zoals de anderen doen. En verbeten houdt hij

vol, elk jaar harder. Zo is Jan Derks. En dáárom is hij een nijdig-aard.

Twee en twintig jaar is het nu geleden, hij was toen acht jaar. Toen is het gebeurd, dat zijn vader werd gedood door 'n vallende boom tegen de middag van een warme voorzomerdag. Hij was de enige, die van de rand der open plek af zag, hoe de top van de hoge spar begon te trillen en hoe hij, zonder, zoals anders, heen en weer te zwaaien, plotseling om zijn eigen as scheen te draaien. Héél snel, met horizontaal rondwervelende takken, vóór hij neersuisde als een van zijn grondvesten losgeslagen toren. En in de donder van zijn val verzwoeg hij de zwakke kreet, die bij het neerstorten der groene lawine aan zijn voet opklonk. De kleine Jan Derks stond daar, de lippen, waarop het sap der bosbessen nog niet gedroogd was, half geopend en de blik star gericht op het geweldige.

Hij beefde evenzeer als de grond, waarop hij met blote voeten stond, tot de wolk stuifmeel met de zachte wind in het bos weggetrokken was en de ontzagelijke massa groen, onbeweeglijk nu, dwars over de open plek gesmakt lag.

Jan Derks verwonderde zich niet, dat zijn vader niet te zien was . . . die grote sterke vader, wiens kracht en stoutmoedigheid dit, zo hij in kinderlijke eenvoud meende, volbracht hadden.

Eerst na een poosje, op de tast een doorgang zoekend in de groene wildernis der versplinterde takken, vond het kind zijn vader. Daar lag hij, stil op de rug liggend, de bijl nog in de handen, een smalle rode streep tussen de lippen, zonder dat er bosbessen op het mos te zien waren. De kleine Jan Derks dacht, dat vader een grapje maakte. Hij zette de blauwe pannen met vlees en soep in de schaduw van de gevallen stam en ging toen bij zijn vader zitten, geduldig wachtend, hoe dit vreemde verstoppertje spelen zou aflopen. Over het naar de hemel gekeerde voorhoofd van de dode boog zich op wonderlijke wijze onverlet een stengel zomerklokjes en van het geaderde blauw dezer bloemen ging de blik van het kind naar het vreemde wit van het overschaduwde voorhoofd . . . en weer terug.

In het groene huis, op de drempel waarvan hij zat, sidderden gouden vlekken van de zon, die hoog achter hem stond.

Uit de takken van de gevallen reus droop stérk geurend, gele hars en glanzend, met kloppende flanken gleed het lijfje van een hagedis langs vaders handen.

En na een poosje, waarin de roep van de wielewaal met lieflijke een-tonigheid over het bos gevallen was, wist de kleine Jan Derks niets beters te beginnen, dan zijn vader na te doen, de ogen half te sluiten en weg te glijden in een lichte sluimering, tot een van hen, het spel moede, als eerste tot het oude leven terug zou keren.

Jan Derks werd wakker van een zacht steunen, dat diep onder de takken vandaan scheen te komen. Het was het schaven van takken over en langs elkaar. Het steunen klonk als kwam het diep uit de grond op.

Onbewust kwam toen in Jan Derks het aanvoelen van de dood. Maar nog voor het kind de angst daarvan kon verwerken, zag het, zoals het bij zijn slapende vader meermalen gezien had, hoe de kleine donkere bosvliegen om het gezicht van zijn vader zweefden en dat vaders slaap te diep moest zijn, om ze met zijn altijd gebruikelijke armbeweging te kunnen verjagen. Op dat ogenblik gaf Jan Derks, voor de eerste en tevens voor de laatste maal... een luide snik, daar diep in zijn kleine hersentjes hem iets van de toestand aanvoelen deed. Dan breekt hij tussen de sparrentakken een reeds verwelkende twijg af en zit daar, uur na uur, de bladeren heen en weer bewegend langs de ogen van zijn vader...

Jan Derks was zich wel bewust, dat het goed zou zijn naar de huisjes van het dorp te lopen, zijn moeder of een der andere grote mensen bij hun dagelijks werk op te zoeken en hun te zeggen dat hier in het bos zijn vader onder een boom lag, niet slapende en toch niet wakker. Zó goed was het kind zich dit in zijn hulpeloosheid bewust, dat het een paar keer uit zijn groene takkenhuis liep, over de open plek, naar de akker van boer Streuvels, waar paadjes begonnen, die naar het dorp leidden. Maar toen het zich met een laatste afscheidsblik omwendde, zag het de donkere bosvliegen weer om de ogen van zijn vader zweven en het leek hem, dat hij die stille ogen niet mocht prijsgeven aan die lastige dieren. Daarom keerde hij telkens terug in zijn donkere huis, waarin de zonnebalken nu reeds vlakker lagen, zette zijn eentonig werk voort en verweerde zich met samengeknepen wenkbrauwen tegen het aldoor toenemende gevoel van kille en hopeloze verlatenheid.

Eerst in de vallende schemering vond men de dode en het kind.

„De vliegen,” zei de kleine Jan Derks, toen men hem vroeg wat er gebeurd was. „Er moest iemand hier blijven, om de vliegen te verjagen.” De mannen zwegen stil en één streek met zijn grove hand de kleine over het haar... met de andere wreef hij zich in de ogen.

Zij tilden de dode op, vlochten een baar van groene takken en keerden naar het dorp terug, waar alle deuren open stonden en de gordijntjes werden weggeschoven. Het vee loeide, als bespeurde het de koele adem des doods.

Jan Derks werd geprezen van zijn makkers, zowel als van de grote mensen, omdat hij als een dapper wachter daar in het huis van de dood gezeten had. Dat hielp hem evenwel niet veel verder op zijn levensweg. Zijn vader, waarvan hij zoveel hield... kwam nooit weer!

Zo is Jan Derks zijn huisje vandaag in en uit gegaan. Deze ene dag in het jaar, is het de dag van Jan Derks. Dan is hij de rusteloze, en dwaalt door de bossen en langs de velden. Nu komt hij weer thuis. Straks gaat hij weer weg.

Op het uur, toen de boom viel, staat Jan Derks op die plek in het bos. Dan beleeft hij weer van minuut tot minuut dat ijsig gebeuren. Dan zwaait vaders bijl door de lucht. Hij hóórt het gesuis.

Dáárrr . . . de klap . . . en de wegvliegende splinters. Dát is de kracht van zijn vader. Dan die láátste slag en . . . de geweldige val . . .

Weer staat hij daar, de handen in de zakken van de gelapte broek met de uitpuilende knieën. De lippen op elkaar geperst. De rimpels in de stoere kop getrokken. Als een vertwijfeld mens.

Een stuk geslagen wrak. Hier heeft God toegeslagen. En hárd. En die slag slijt niet. Ze komt harder aan . . . elk jaar weer. Want Jan Derks blijft stáán.

Hij buigt zich niet. Nóóit zal hij buigen. Dat heeft hij gezworen . . . hij, Jan Derks. En al die jaren heeft hij woord gehouden. Tegen niemand heeft hij dat gezegd. Dan tegen God. Die heeft het gehoord.

Als de schemering valt, gaat Jan Derks weer naar zijn huisje. Waarvan de deur altijd openstaat. Hij gaat langs dezelfde paadjes, die hij ging met de mannen, die op de groene baar zijn vader droegen.

De deuren van de huisjes blijven nu dicht en de gordijntjes worden niet weggeschoven en de koeien grazen door zonder te loeien. De zon tintelt laag over de akkers en speelt in de gebarsten ruitjes van 't Weidehuis een gouden glans van blij vertrouwen. Zoals gebarsten levens kunnen zijn, waarin de ootmoed schittert.

Jan Derks heeft een zware dag gehad. Zoals elk jaar. Vanuit het open raam van de hoeve van Gijs Leune, die even verder staat, klinken orgeltonen, die echoën tegen 't Weidehuis.

Een klare meisjesstem wordt op zoele wind over de halmen naar Jan Derks gedragen. Die staat stil . . . en hóórt.

„Wil toch niet stug, gelijk een paard weerstreven,
Of als een muil door domheid voortgedreven.
Gebit en toom door 's mensen hand bestierd,
Beteug'len 't woest en redeloos gediert.
Laat zulk een dwang voor u niet nodig wezen,
Wie God verlaat heeft smart op smart te vrezen,
Maar wie op Hem vertrouwt, op Hem alleen,
Ziet zich omringd met Zijn weldadigheên.”

Jan Derks heeft geluisterd, al wilde hij niet luisteren. Ginds heeft hij

de bijl van zijn vader vernomen, hier hoort hij de Psalm van zijn moeder. Hij kent die Psalm wel.

Even is hij stil. Het schokt in Jan Derks . . . van binnen, heel diep. Dán zegt hij een lelijk woord. Zó nijdig is hij om die Psalm. Jan Derks . . . God geeft je antwoord. Hoor je 't niet? De Heere is groot van goedertierenheid.

Jan Derks verzorgt zijn vee. Sluit de blinden en kruipt in de bedstee. Die dag is weer om. En Jan Derks heeft woord gehouden. Zó is Jan Derks! Een méns?